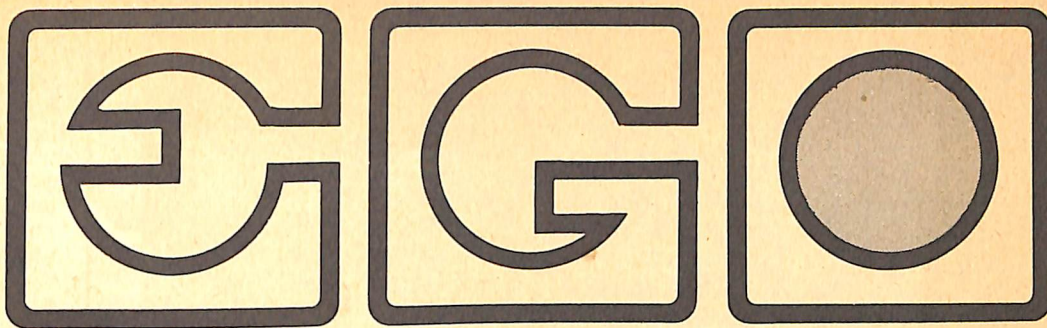

Adres redactie en
administratie:

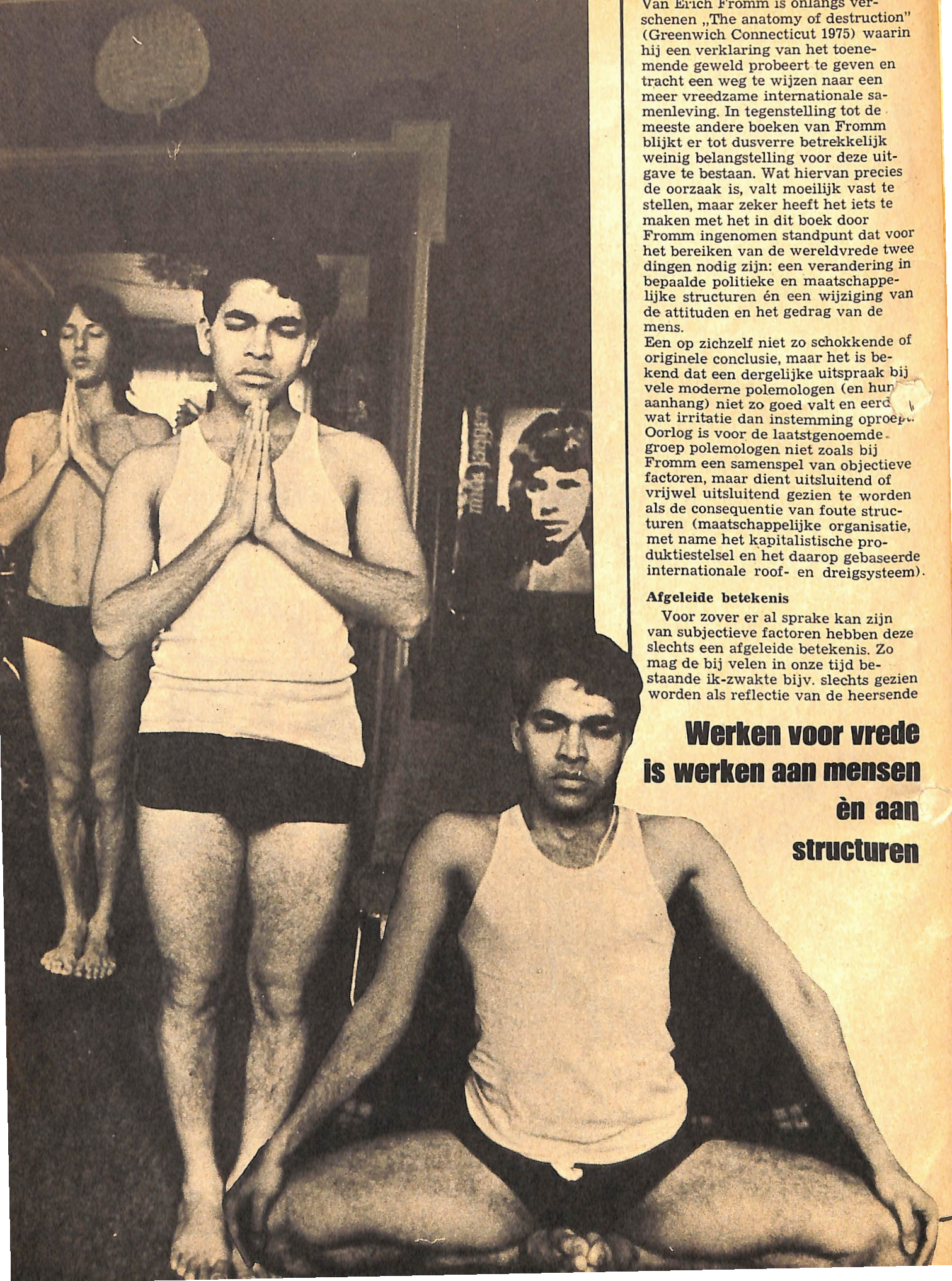
Bureau Hoofdraadsman.
Coornherthuis,
Hoofdstr. 84, Driebergen
Telefoon 03438-2878
Redacteur A. Zoetebier
Hoofdraadsman

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCHE GEESTELIJKE VERZORGING VOOR MILITAIREN. Nr. 12 —DECEMBER 1975 —14e JAARGANG

Abonnementsprijs f 6,— per jaar, te storten op postgirorekening 480414 t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische Geestelijke Verzorging te Driebergen. Militairen ontvangen het blad op aanvraag zonder betaling.

Van Erich Fromm is onlangs verschenen „The anatomy of destruction” (Greenwich Connecticut 1975) waarin hij een verklaring van het toenevende geweld probeert te geven en tracht een weg te wijzen naar een meer vreedzame internationale samenleving. In tegenstelling tot de meeste andere boeken van Fromm blijkt er tot dusverre betrekkelijk weinig belangstelling voor deze uitgave te bestaan. Wat hiervan precies de oorzaak is, valt moeilijk vast te stellen, maar zeker heeft het iets te maken met het in dit boek door Fromm ingenomen standpunt dat voor het bereiken van de wereldvrede twee dingen nodig zijn: een verandering in bepaalde politieke en maatschappelijke structuren én een wijziging van de attituden en het gedrag van de mens.

Een op zichzelf niet zo schokkende of originele conclusie, maar het is bekend dat een dergelijke uitspraak bij vele moderne polemologen (en hun aanhang) niet zo goed valt en eerder wat irritatie dan instemming oproept. Oorlog is voor de laatstgenoemde groep polemologen niet zoals bij Fromm een samenspel van objectieve factoren, maar dient uitsluitend of vrijwel uitsluitend gezien te worden als de consequentie van foute structuren (maatschappelijke organisatie, met name het kapitalistische productiestelsel en het daarop gebaseerde internationale roof- en dreigsysteem).

Afgeleide betekenis

Voor zover er al sprake kan zijn van subjectieve factoren hebben deze slechts een afgeleide betekenis. Zo mag de bij velen in onze tijd bestaande ik-zwakke bijv. slechts gezien worden als reflectie van de heersende

**Werken voor vrede
is werken aan mensen
en aan
structuren**

macro-sociale omstandigheden. Ook al is de mens zich daarvan niet bewust en zoekt hij de oorzaken van zijn psychische moeilijkheden en tekorten steeds weer bij zichzelf, deze laatste zijn volgens de aanhangers van deze „kritische” vredetheorie de weerslag van structurele omstandigheden. Hoewel deze theorie zeker een kern van waarheid bevat (er is op zijn minst een duidelijke feed back van de structurele naar de psychische factoren) schiet zij door haar eenzijdigheid haar doel voorbij. Deze eenzijdigheid zit vooral in het feit dat in deze theorie bij de analyse van de internationale betrekkingen nauwelijks met de psychische en culturele componenten rekening wordt gehouden. Ook wanneer men er niet, zoals Quincy Wright en anderen, van uitgaat dat de moderne oorlog meer een kwestie van woorden (ideologie) dan van dingen (feiten) is, ook dan zal men moeten erkennen dat de interne psychische situatie van volken een niet te verwaarlozen factor in de kwestie oorlog en vrede vormt. (Zeker in de tijd van massademocratie, waarin wij nu leven).

Aangenomen mag worden dat de agressie van de mens hoewel geen dwingende oorzaak dan toch zeker een belangrijke voorwaarde voor de oorlog vormt, al was het alleen maar omdat deze agressie onder bepaalde omstandigheden een bepaalde politiek mogelijk maakt (daartoe verleidt of zelfs dwingt). Daarnaast is het een moeilijk te ontkennen feit dat de internationale spanningen voor een niet onbelangrijk deel het gevolg zijn van communicatiestoornissen die op hun beurt hun oorsprong vinden in het feit dat de mens psychisch de problemen niet op de juiste wijze kan verwerken.

Ook heeft publieke-opinieonderzoek op ondubbelzinnige wijze aangetoond dat de in een bepaald land bestaande **collectieve attitudes** — al dan niet in een eerder stadium door de regeringsleiders aangebracht in sterke mate de grenzen van de politieke mogelijkheden van deze of latere politieke leiders bepalen. (Dit laatste geldt uiteraard het meeste voor de democratische maar in mindere mate toch ook voor de andere landen.) Een en ander houdt in dat een verandering van de structuren niet wel mogelijk is zonder dat bij een redelijk groot aantal mensen de bereidheid tot deze verandering aanwezig is. Dit laatste geldt uiteraard vooral voor degenen die, zoals wij zelf, het bloedige geweld van een revolutie afwijzen. Maar ook mensen die in hun vredesstreven met dit geweld niet zoveel moeite hebben (als het bijv. gericht is tegen de doodsvijand van het mensdom, het kapitalisme en zijn aanhangers) kunnen er moeilijk omheen, dat de mens niet alleen produkt maar ook producent van zijn geschiedenis is, m.a.w. dat hij zelf de voorwaarden van verandering van deze geschiedenis schept. (Wij vragen ons trouwens af welke waarde en zin

aan het vredeswerk en aan elke andere politieke arbeid toegekend zou moeten worden als dit laatste niet het geval zou zijn).

Ofschoon met het bovenstaande niet bedoeld is het probleem van de relatieve betekenis van de verschillende oorlogsfactoren aan de orde te stellen houdt het wel in dat elke eenzijdige verklaringswijze hier uit den boze is. Structurele en psychologische factoren dienen beide en in onderling verband te worden bekeken.

Terecht heeft B. Delfgauw eens opgemerkt, dat een verandering van de mentaliteit van de mens zonder een verandering van de structuren weinig uithaalt, maar dat een verandering van de structuren zonder een passende verandering van de mentaliteit, zo ze al mogelijk zou zijn, slechts nieuwe vormen van machtsmisbruik oproept. Onwillekeurig zijn we hier geneigd te denken aan Arthur Koestlers bekende essay „The yogi and the commissar” (in diens boek „The yogi and the commissar and other essays”, London 1971).

De Russische partijcommissaris uit dit verhaal gelooft slechts in veranderingen van buitenaf. Alleen een radicale verandering in het systeem van produktie en distributie dat aansprakelijk is voor alle kwaad en ellende in de wereld, en de enige bron van het menselijk tekort vormt, kan de wereld voor haar ondergang behoeden en de mens van zijn zwakheden verlossen.

De yogi, aan het andere eind van de streep daarentegen, gaat uit van de menselijke zwakheid en meent dat door veranderingen van binnenuit, d.w.z. doordat de mens tot zelfverandering en zelfverbetering komt, verandering en verbetering van de wereld mogelijk zijn. Bij de een is revolutie, bij de ander zelfinkeer het verlossende woord. De een is bereid te offeren aan de structuren (we zijn slechts as op de velden van het communisme), de ander is geneigd de structuren ondergeschikt te maken aan de mens. (Wat baat het de mens, enz.).

De yogi en de commissaris hebben gemeen dat ze beiden slechts één kant (zij het verschillende) van het historische veranderingsproces zien en voorbijgaan aan het feit dat alleen een gelijktijdige aanpak de mensheid misschien een stapje verder kan brengen. Een feit dat overigens al vele jaren door niemand minder dan Marx is opgemerkt: in zijn Frühschriften stelde hij dat wij met de hervorming van de wereld bij de wortel van de dingen, d.i. de mens moeten beginnen en dat een verbetering van de materiële omstandigheden en zelfverandering hand in hand moeten gaan. Ook de vroegere Nederlandse socialisten gingen uit van de gedachte dat de strijd om meer macht voor de arbeidersklasse een innerlijke zuivering en sociaal opvoedingsproces noodzakelijk maakte. Waarschijnlijk moet een niet gering deel van hun successen op politiek-maatschappelijk ge-

bied juist aan dit opvoedingsproces toegeschreven worden.

In onze beschouwing betekent het bovenstaande dat er voor het bereiken van een meer vreedzame samenleving niet alleen fundamentele veranderingen in de economische en politieke structuren nodig zijn, maar ook in het persoonlijke (voor een deel door collectieve waarden en voorstellingen bepaalde) gedrag. Psychische ont-plooiing, morele en mentale groei, zijn hier even noodzakelijke elementen als structuurverbetering.

De bij vele kritische polemologen en andere maatschappijvernieuwers levende gedachte dat zulke veranderingen in ons gedrag binnen de huidige maatschappij niet mogelijk zijn, en geheel gedetermineerd worden door de politieke en sociale structuren, moet o.i. afgewezen worden. Zij lijkt ons een schromelijke onderschatting van de menselijke rol in de historische veranderingsprocessen en in flagrante strijd met de hoge verwachtingen die men in deze kring op andere punten ten opzichte van de mens koestert.

Gemakkelijk excuus

Door de rol van de mens in het historisch proces te ontkennen (of te bagatelliseren) wordt in feite de positie van de mens als verantwoordelijk dragend wezen ondergraven of althans een poging daartoe gedaan. Een gevolg is niet alleen dat men daardoor ongewild meehelpt de bestaande toestand te bestendigen, maar ook gemakkelijk een excuus vindt om de weerstand tegen een noodzakelijk geworden verandering van eigen gedrag te verontschuldigen. Is dit misschien een verklaring voor het feit, dat zo veel radicale maatschappijvernieuwers in volle gemoedsrust blijven genieten van de weldaden van de door hen terecht zo vermaledijde consumptiemaatschappij, en zich zo weinig verzetten tegen bepaalde uitwassen van onze cultuur, zoals bijv. de mensonterende en oorlogsbewonderende geweldcultus in films en op tv?

Hoe dan ook, het is goed dat van onverdachte zijde — en hiermee zijn we weer terug bij ons uitgangspunt, het boek van Erich Fromm — nog eens de aandacht is gevestigd op de veelzijdigheid van het probleem van oorlog en vrede en gewaarschuwd is voor een al te revolutionaire aanpak van dit probleem. Omkering van de structuren (vermindering van machtsmisbruik in nationaal en internationaal verband) en bekering van de mens (opvoeding tot een grotere psychische en politieke volwassenheid) dienen hand in hand te gaan, c.q. dialektisch op elkaar in te werken.

Alleen de weg van de „geduldige geleidelijkheid” kan hier tot (voorlopig waarschijnlijk bescheiden maar uiteindelijk toch zeer waardevol blijken) resultaten leiden.

drs. S. C. DERKSEN
auteur van het boek
„Hoe leren wij de vrede”

DE WAARDE VAN EEN BEHANDELING

In onze samenleving bestaan wetten waar de mensen in deze samenleving zich aan moeten houden, willen ze niet de kans lopen gesnapt en gestraft te worden.

Zo kan men gestraft worden omdat men heeft gestolen. Die straf kan voor een eenvoudige diefstal in principe lopen van boete tot een gevangenisstraf. In militaire dienst kan men extra dienst tot zelfs gevangenisstraf krijgen omdat men bijvoorbeeld weigerde een dienstbevel op te volgen. We zien dat er met mensen waarvan men weet dat ze wetten — of regels — hebben overtreden, iets wordt gedaan. Men kan zeggen, dat deze mensen een behandeling krijgen. In sommige gevallen zal die behandeling beperkt blijven tot een straf. In andere gevallen wordt er meer gedaan. Dit kan een opleiding, een psychologische- of psychiatrische behandeling of sociaal-maatschappelijke hulp zijn. We zullen de straf en de genoemde andere vormen van bemoeiing met de veroordeelde in het vervolg omschrijven als behandeling.

Een belangrijk doel van dergelijke beperkte of meer uitgebreide behandelingen is er voor te zorgen dat de behandelenden niet opnieuw tot overtreding van de betreffende wet of wetten in het algemeen zullen komen. Daarnaast zijn er nog belangrijke andere doelen van met name de straf, b.v. het afschrikken van andere mensen van het overtreden van wetten.

Het nut van een behandeling kan worden gemeten aan de mate waarin het doel van die behandeling wordt bereikt. In dit artikel zullen we proberen duidelijk te maken waarom het belangrijk is dat onderzocht wordt in hoeverre een behandeling haar doel bereikt — met andere woorden: of een bepaalde behandeling zinvol is — en hoe dat gedaan zou kunnen worden.

De noodzaak van het bepalen van de waarde van de behandeling

We zullen overeenkomsten en verschillen signaleren tussen een autoreparatie en het behandelen van mensen. Daarmee hopen we duidelijk te maken waarom juist het bepalen van de waarde van een behandeling zo belangrijk is.

Als een monteur een auto moet repareren dan zal hij eerst uitzoeken of er een storing is. Daarna zal hij zich afvragen waar de storing zit. Vervolgens zal hij deze storing opheffen — het mankement herstellen — en tenslotte controleren of de reparatie geslaagd is (hij maakt bijv. een proefrit om te kijken of de motor weer goed loopt). In feite verschilt dit

niet van wat je zou moeten doen bij het behandelen van een mens. Ook daar moet men onderzoeken of de man — of vrouw — fout functioneert. Daarna moet men zich afvragen hoe het komt dat hij fout functioneert: ligt dat aan hem, aan zijn omgeving — in welk geval een behandeling van de omgeving juist kan zijn — of aan beide. Met een duur woord noem je dit de diagnose stellen. Vervolgens moet je proberen de oorzaken van dit fout functioneren weg te nemen of — anders gezegd — te behandelen. Tenslotte moet gecontroleerd worden of de behandeling geslaagd mag heten. Feit is dat de monteur het systematisch controleren van zijn werk wel doet en de behandelaar dit vaak nalaat. Dit is opvallend omdat de controle van de behandeling van mensen om meerdere redenen veel belangrijker is. We zullen een aantal van die redenen opnoemen.

1. Evenals er goede en foute reparaties zijn, zijn er goede en foute behandelingen. Een behandeling kan — zoals uit onderzoek is gebleken — voor de één nuttig zijn maar voor de ander zelfs schadelijk (zo kan het verwijderen van een blindedarm nuttig zijn bij een blindedarmontsteking, maar niet bij een hartkwaal). Er komt nog bij dat het geven van een verkeerde behandeling tegelijkertijd betekent dat de geschikte behandeling niet werd gegeven. Verder mag men aannemen dat een dergelijke schade bij mensen uitermate moeilijk te herstellen zal zijn, waarbij we er gemakshalve vanuit gaan dat men het schadelijk zijn van de behandeling heeft geconstateerd. Wat gezien het gebrek aan onderzoek naar het effect van behandeling lang niet altijd het geval zal zijn.

2. Een behandeling is voor de behandelde mensen zeer ingrijpend. Vaak wordt er bij de behandelde personen van alles overhoop gehaald. Ook dingen die hij eigenlijk liever voor zich zou willen houden. Hierdoor maakt de behandelde perioden van grote twijfel aan zichzelf door. Dit heeft als gevolg dat een behandeling soms als zeer bedreigend wordt ervaren. Zo schreef de directeur van het Van Mesdagasiel te Groningen het grote aantal ontsnappingen deels toe aan de intensivering van de daar gegeven behandelingen. In vergelijking daarmee zal een autoreparatie niet voor de auto maar zeker voor zijn eigenaar veel minder ingrijpend zijn.

3. Mensen worden soms langer vastgehouden om te worden behandeld. We denken hierbij aan de mensen die ter beschikking van de regering

AUTOREPARATIE EN BEHANDELING VAN MENSEN.

worden gesteld om „van harentwege te worden verpleegd”. Soms krijgen mensen een langere gevangenisstraf om voor een bepaalde behandeling in aanmerking te komen. Dit is hooguit te rechtvaardigen als de gegeven behandeling inderdaad vruchten zal afwerpen.

4. De kosten van een behandeling zijn veel groter dan die van een autoreparatie. Denk alleen al aan de geweldige kosten die het opleiden therapeuten met zich meebrengt.

Verder verdienen deze mensen na hun opleiding veel meer dan automonteurs en dat moet ook betaald worden. Dit is des te meer van belang omdat geld voor behandeling slechts in beperkte mate beschikbaar wordt gesteld.

5. Tenslotte willen we er nog op wijzen dat de kwaliteit van de behandelingen slechts te verhogen is wanneer men van de gemaakte fouten wil leren. Dat kan alleen wanneer men deze fouten door middel van systematisch onderzoek opspoor. De noodzaak van het bepalen van de waarde van een behandeling zal na de genoemde vijf punten duidelijk zijn. De vraag is hoe dit dan zou moeten.

Het bepalen van de waarde van een behandeling

Allereerst is het natuurlijk nodig dat je duidelijk maakt wat het doel is van de behandeling. Dit doel moet op een zodanige manier vertaald kunnen worden dat je kunt nagaan — kunt meten in hoeverre dat doel bereikt is — en dus of een bepaalde behandeling geslaagd of mislukt is. Om een voorbeeld te geven: wanneer men delinquenten behandelt moet men zich afvragen waarom dat gebeurt. Stel dat men met deze behandeling herhaling van crimineel gedrag (recidive) wil voorkomen. Recidive zal dan zodanig omschreven moeten worden dat we kunnen nagaan of een bepaalde persoon wel of niet recidiveert. Daarnaast moet men een methode bedenken om het effect van de behandeling te kunnen onderzoeken. Meestal gaat het daarbij om het relatieve effect d.w.z. het effect van deze behandeling in vergelijking met de effecten van andere behandelingsvormen. In ideale vorm — althans voor een evaluatieonderzoek — zou je mensen willekeurig over verschillende behandelingen moeten verdelen, b.v. de eerste die voor behandeling in aanmerking komt krijgt behandeling A, de tweede behandeling B, de derde behandeling C, de vierde

geen behandeling, de vijfde weer behandeling A, de zesde weer behandeling B, de zevende behandeling C enz. Op deze manier kun je er voor zorgen dat je te maken hebt met vergelijkbare groepen mensen die verschillende behandelingen of geen behandeling ondergaan. Een eventueel verschil in resultaat kan dan niet verklaard worden door verschillen tussen de groepen, maar moet op rekening geschreven worden van een verschil in behandeling. Een dergelijke — experimentele — verdeling van mensen over verschillende behandelingen stuit echter vaak op ethische bezwaren. Men vindt dat mensen behandeld moeten worden op de voor hen meest geschikte wijze. Dat is ook juist, maar zonder onderzoek kunnen we daar jammer genoeg niet achter komen. In de praktijk geschiedt het uitzoeken van de juiste behandeling vaak op basis van onbewezen, niet onderzochte gronden — die men vooroordelen zou kunnen noemen — wat in feite op grotere ethische bezwaren zou moeten stuiten. Het kiezen van de behandeling zoals dat nu gebeurt sluit verspilling van middelen, mankracht en het geven van een verkeerde behandeling niet uit.

Daar komt — zoals gezegd — nog bij dat we op deze manier te werk gaande nooit het kaf — de slechte behandelingswijzen — van het koren zullen kunnen scheiden of, anders gezegd, in de toekomst geen verbetering van behandelingswijzen zullen mogen verwachten.

De ongefundeerde ethische bezwaren tegen het willekeurig verdelen van mensen over verschillende behandelingen maken het meestal noodzakelijk dat we ons behelpen met een andere (onderzoeks-)opzet. In principe zijn er twee mogelijkheden. We kunnen zoeken naar mensen die op een aantal belangrijke kenmerken gelijk zijn maar een verschillende behandeling hebben gekregen en dan de doelmatigheid van de behandeling vergelijken. Je zou dit een soort natuurlijk experiment kunnen noemen. Een tweede methode is dat we de groepen nemen die aan verschillende behandelingen werden onderworpen, eerst gaan vergelijken op een aantal belangrijk geachte punten. Vinden we daarbij verschillen dan is het

natuurlijk nog de vraag of deze verschillen het eindresultaat van de behandeling hebben beïnvloed. Er zijn allerlei statistische technieken, om, indien er sprake was van een dergelijke beïnvloeding, een correctiefactor aan te brengen. Op deze wijze kan men dus de invloed van verschillen, die al voor de behandeling tussen de groepen bestonden en die van invloed op die behandeling zijn, uitschakelen. Wat er dan aan verschil overblijft is het verschil dat aan een verschil in behandeling toegeschreven moet worden. In beide genoemde mogelijkheden is er sprake van een behelpen, omdat de waarde van deze oplossingen afhankelijk is van de mate waarin het ons lukt om de verschillen die belangrijk zijn op te sporen en deze vervolgens uit te schakelen.

We zullen twee voorbeelden van dergelijk onderzoek geven:

1. De gevangenis Bankenbos. Sinds april 1963 konden tot een onvoorwaardelijke gevangenisstraf veroordeelde verkeersdelinquenten hun gevangenisstraf uitzitten in een speciaal voor verkeersdelinquenten bestemde gevangenis „Bankenbos II”. De behandeling in deze gevangenis verschilt in sterke mate van die in de meer traditionele gevangenissen. Er is nauwelijks bewaking, er zijn geen tralies, en de poort staat open. De nadruk ligt op de eigen verantwoordelijkheid van de gedetineerden. De vraag was of deze andere behandeling in Bankenbos betere resultaten opleverde dan die in de meer traditionele gevangenissen, waaronder de gevangenis Norgerhaven. Deze laatste gevangenis heeft veel meer bewakers, tralies en de poort is gesloten. De gedetineerden staan daar onder voortdurende leiding. We hebben bij een Bankenbosser steeds iemand uit Norgerhaven gekozen die in leeftijd, delict, beroep en geslacht gelijk is. Op deze wijze kregen wij gematchte groepen, elk bestaande uit 76 voorrijden onder invloed veroordeelde mensen. De ene groep in Bankenbos II en de andere in de meer traditionele gevangenis Norgerhaven. Een positief resultaat noemden we wanneer iemand na vrijlating niet meer onder invloed reed.

Twee jaar na ontslag uit detentie gaven 40 van de 76 proefpersonen uit Bankenbos en 33 van de 76 proefpersonen uit Norgerhaven op dat zij het afgelopen jaar weer onder invloed hebben gereden. Dit (geringe) verschil in het voordeel van de meer traditionele gevangenis kan heel goed door toeval tot stand zijn gekomen. Het is in ieder geval te klein om verantwoord te kunnen zeggen dat de bejegening in Norgerhaven betere resultaten oplevert. Op basis hiervan verdient een gevangenisstraf in het minder inhumane Bankenbos de voorkeur boven een gevangenisstraf in Norgerhaven.

2. Opleiding tijdens detentie en recidive. Ten tijde van het onderzoek bestond in de „Bijzondere gevangenis voor Jongemannen” te Zutphen de

mogelijkheid om gedurende de detentieperiode een vakopleiding te volgen. Hierdoor waren een aantal zeer goede (maar kostbare) mogelijkheden aanwezig. Als doel van deze behandeling formuleerde wij twee punten. Allereerst gaat het om het voorkomen van herhaling van crimineel gedrag. Daarnaast zagen wij als een tweede doel het bereiken van een grotere mate van regelmaat in de werksituatie na detentie. Dat houdt in een minder vaak en langdurig werkloos zijn en minder wisseling van baantjes en bazen. Wij vroegen ons af, of het effect van dit vakopleidingsstelsel (in termen van een verminderde recidive en een grotere arbeidscontinuïteit) groter was dan dat van het traditionele (goedkopere) systeem van arbeidsgewinning.

Twee groepen jeugd-delinquenten werden gedurende een aantal jaren na vrijlating gevolgd. Deze twee groepen van plm. 100 proefpersonen, werden allereerst vergeleken op een aantal punten die van invloed zouden kunnen zijn op een betere arbeidsprestatie, zoals het criminele verleden, leeftijd sociale herkomst, het opleidingsniveau en het arbeidsverleden. Het bleek echter dat beide groepen op geen van deze punten verschilden. Men mag dus van deze factoren geen storende rol verwachten. Verder bleek dat beide behandelings-systemen (opleiding en arbeidsgewinning) vrijwel dezelfde resultaten opleverden.

De conclusie van dit onderzoek luidde, dat het volgen en afmaken van een vakopleiding tijdens detentie op geen enkele manier resulteerde in een verminderde recidive of een verhoogde arbeidscontinuïteit. Zeker voor de gedetineerden in Zutphen — maar vermoedelijk ook voor de gedetineerden in Bankenbos — geldt dat de mensen een langere straf kregen om voor de speciale aanpak tijdens hun detentie in aanmerking te kunnen komen. Het zal duidelijk zijn dat deze beslissingen hier niet op basis van de doelmatigheid van de gegeven behandelingen te rechtvaardigen zijn. Hierbij moeten we natuurlijk wel bedenken dat men met deze behandelingen ook andere doelen kan nastreven dan de door ons vermelde. Zo kan men bv. het geven van een opleiding tijdens detentie ook zien als een meer humane vorm van bezighouden van gedetineerden dan de gangbare routineklusjes (zakken plakken).

Wij zijn van mening dat behandelenden recht hebben op behandelingen die op hun waarde zijn beproefd, waarvan althans zeker is dat ze wat aan zijn „verkoudheid” doen. Het geven van behandelingen kan men beschouwen als geëxperimenteer dat onethisch te noemen is, indien er geen systematische evaluatie plaats vindt of heeft plaatsgevonden.

Jan A. Nijboer
Fokke P. H. Dijksterhuis
Medewerkers van het Criminologisch
Instituut van de R.U. te Groningen.

MIJN FC AMSTERDAM

Als journalist, of je nu bij een krant, de radio of TV werkt, mag je natuurlijk nimmer je voorkeur of sympathie laten blijken voor één of ander cluppie. Waarom zou dat eigenlijk niet mogen; journalisten zijn ook mensen en ik heb er dan ook geen enkele moeite mee om te zeggen dat de FC Amsterdam, voor degenen die het nog niet weten, bespeler van het Olympisch Stadion, mijn cluppie is. Nu zullen er velen denken hoe komt die man daarop; zo goed wordt daar in de cementen Kuip van directeur Roffel niet gespeeld en ook het publiek komt toch niet met duizenden naar het Olympisch stadion om de thuiswedstrijd van de FC te zien. Neem nou die thuiswedstrijd tegen Excelsior. Een handjevol toeschouwers — als het er 1500 waren, was het veel — zagen Amsterdam ploeteren tegen het laaggeplaatste Excelsior. Ja en daar zit je dan ingeklemd tussen een aantal officials van beide verenigingen, die gespannen de tamelijk onbeholpen verrichtingen van beide teams volgen. Geen reden om supporter te zijn van een dergelijke vereniging. Maar ik zal u uitleggen waarom.

Laten we nog eens in de geschiedenis terugduiken. In de jaren vijftig, ik meen dat het in 1957 was, kende de Nederlandse voetbalwereld, die pas zo'n drie jaar gewend was aan het betaalde voetbal, zijn eerste grote affaire. Tegenwoordig lopen we niet meer warm voor een affaire-Nico Jansen, praten geen uren meer over spelverruwing en zijn gewend aan successen van Oranje, een Ajax of Feyenoord. Maar zo'n kleine twintig jaar geleden betekende iedere misstap even buiten het voetbal een rel van de eerste orde. Wat was er dan wel aan de hand en wie was Sal die naar de

moie voornaam Bobo luisterde. Bobo Sal was een begenadigd talent waarop Ajax beslag had weten te leggen. Een gevluchte Joegoslaaf, ja, toen gebeurde dat nog in Joegoslavië, die van Oostenrijk en West-Duitsland in Nederland verzeild was geraakt. Ajax, toen al begiftigd met een aardig scoutingsapparaat kreeg vat op de nogal wispelturige Joegoslaaf, schoof hem een voorlopig contract onder de neus en had zich, dacht men, verzekerd van een uitstekende voetballer.

Maar Ajax had buiten de waard gerekend en die waard heette: Dé Stoop, momenteel voorzitter en geldschietster van de FC Amsterdam. Toentertijd was Dé Stoop bestuurslid van het vorige FC Amsterdam, want in de jaren vijftig kenden we in de hoofdstad ook al een FC Amsterdam. Ontstaan uit één van de eerste betaalde voetbalclubs in Nederland, de Amsterdamse Zwarte Schapen, leidde de FC een zieltogend bestaan. Ajax was ook toen al de primus inter pares in Amsterdam en Dé Stoop, die deze ontwikkeling met lede ogen aanzag, meende dat de komst van Sal naar Ajax het verschil nog meer zou accentueren. En toen opperde hij het plan om er iets aan te doen. In de Amsterdamse Van Swindenstraat werd Sal in een auto geduwd; ja, u leest het goed, een regelrechte kidnapping en werd Sal even later op een neutrale plek een ander contract, ook al voorlopig, onder de neus geduwd.

Sal die schrok van het vele geld dat hij bij de concurrent kon gaan verdienen tekende haastig. Wel het gevolg is duidelijk; Sal werd door de KNVB nimmer geaccepteerd en Stoop die als de grote zondebok werd nagewezen ging in de ban. Jarenlang stond hij ernaast en zinde op een revanche. En Stoop kwam terug, na tien jaar. Zo'n jaar of zeven geleden volgde hij praeses Solleveld op bij DWS en via deze achterdeur die DWS heette kon Stoop weer gaan bouwen aan een nieuw Amsterdam. Het lukte hem. De naam DWS verdween, de naam Blauw Wit, voor de ouderen toen nog een naam, werd als bespeler van het Olympisch Stadion geschrapt en ook het groen-witte De Volewijckers, dat na het vertrek van het ge-

zellige Mosveld in Amsterdam-Noord nimmer meer plezierige zondagen kende, kwam niet meer in de uitslagen en standen voor. Het werd FC Amsterdam; en het moest de grote tegenhanger van Ajax worden. Want Stoop zou, nee moest eens Ajax voorbij streven.

Wel het resultaat is tot nu toe bekend; Amsterdam heeft dat nooit gered. Soms via een incidenteel succesje, zoals vorig jaar toen Ajax onder Hans Kraay een nederlaag op eigen terrein leed, sprong de FC iets hoger. Maar in al die jaren dat Stoop het roer in handen heeft kon hij niets anders doen dan tandenknaarsend het ene na het andere Europa Cup-succes van zijn concurrent aan te zien. Stoop heeft dat als een man gedragen en hij gooide het over een andere boeg. De afgelopen jaren presteerde Stoop het om bijna iedere week de krant te halen. Altijd was er wel iets aan de hand. FC Amsterdam zou het Olympisch stadion verlaten, omdat de kosten te hoog werden. De ene na de andere persconferentie werd uitgeschreven; beschuldigingen vlogen elkaar over en weer om de oren en het Olympisch stadion had gedurende zo'n periode het dubbele van zijn normale aantal bezoekers. Gevolg: de kas van de penningmeester werd gespekt. Een paar maanden las je weer iets anders; Stoop heeft ruzie met trainer Van der Meent. Weer tumult, weer meer publiek. Ach u begrijpt het; wat Stoop niet op het gras kon bereiken deed hij via een achterdeur. Qua publiciteit stond hij niet in de schaduw bij zijn

grote Amsterdamse broer. En juist die aanpak bekoorde mij en daarom hield ik van de FC. Maar helaas zijn de zaken veranderd. Amsterdam is de FC niet meer. De FC, lees Stoop, houdt uitverkoop. Stoop ziet het niet meer. „Ach natuurlijk zie ik het nog wel”, zijn ogen missen die felle gloed, als hij dat na de wedstrijd tegen Excelsior zegt. „Maar wat moet ik. Jarenlang hebben we het geprobeerd, maar kampioen worden lukt toch niet. En als ik dan spelers voor veel geld kwijt kan, ben je toch een slecht zakenman als je het niet doet. Wat koop ik voor al dat geschreeuw van de supportersvereniging. Die mensen denken dat betaald voetbal een filantropische instelling is. Zo is het niet. Op een gegeven ogenblik is de koek op.” Duidelijke uitspraken, zo duidelijk zelfs dat spelers en trainer van FC Amsterdam het ook niet meer zo zien zitten. Neem nou Jan Jongbloed: „Ach, ik kan het allemaal wel begrijpen dat Stoop zijn centjes die hij in Amsterdam gestoken heeft er langzamerhand uit wil hebben, maar wat kopen wij en trainer Van der Meent ervoor. Van der Lem, Meyer, Nico Jansen nu, stuk voor stuk spelers die we best hadden kunnen gebruiken. Een voorhoede waarvoor iedere verdediging bang was. Pats, boem in een keer weg, als sneeuw voor de zon. Vind je het dan gek dat Van der Meent aanbiedingen krijgt. Nee toch. Die man bouwt als het ware aan de vloedlijn op het strand een kasteel, maar hij weet dat als de vloed opkomt het hele zakkie in elkaar stort.”

Geen opwekkende geluiden uit de Amsterdamse Kuip. En ik moet u zeggen dat gaat me aan 't hart. FC Amsterdam heeft een paar jaar leuk aan de weg getimmerd; dankzij Stoop, Van der Meent en de bezielende leiding van de oudjes Jongbloed en Flinkevleugel. De slag lijkt verloren. Ajax heeft waarschijnlijk geen last meer van Stoops plannetjes; uitschieters op het veld en kan opnieuw rustig gaan bouwen aan een succesvolle Europese trip. Dergelijke ontwikkelingen in een grote stad waar twee eredivisieclubs zijn, doen het betaalde voetbal geen goed. Een team of club kan nooit groot worden zonder concurrentie. Stoop en zijn FC Amsterdam heeft na jarenlange strijd het moede hoofd in de schoot gelegd. De sfeer is verdwenen en als er kwalitatief bij de FC niet snel iets gebeurt dan kunnen we over enige tijd een bordje ophangen aan de poort van het Olympisch stadion: „Hier rust een nog jonge Amsterdamse voetbalclub. In leven genaamd FC Amsterdam.” Misschien dat de volgende hint voor Stoop dit nog kan voorkomen. Toen Ajax in het jaar 1965 onder het bewind van het duo Van Praag-Timman kwam, werd het geld dat op de bank stond geïnvesteerd in spelers. Bals, Prins, Groot en Nuninga kwamen het Ajax-nest versterken. Want deze wet geldt nog altijd in het voetbal: „Kapitaal staat op het veld en niet op de bank.”

WIM JESSE

Dustin Hoffman brengt gevoel in Hollywood

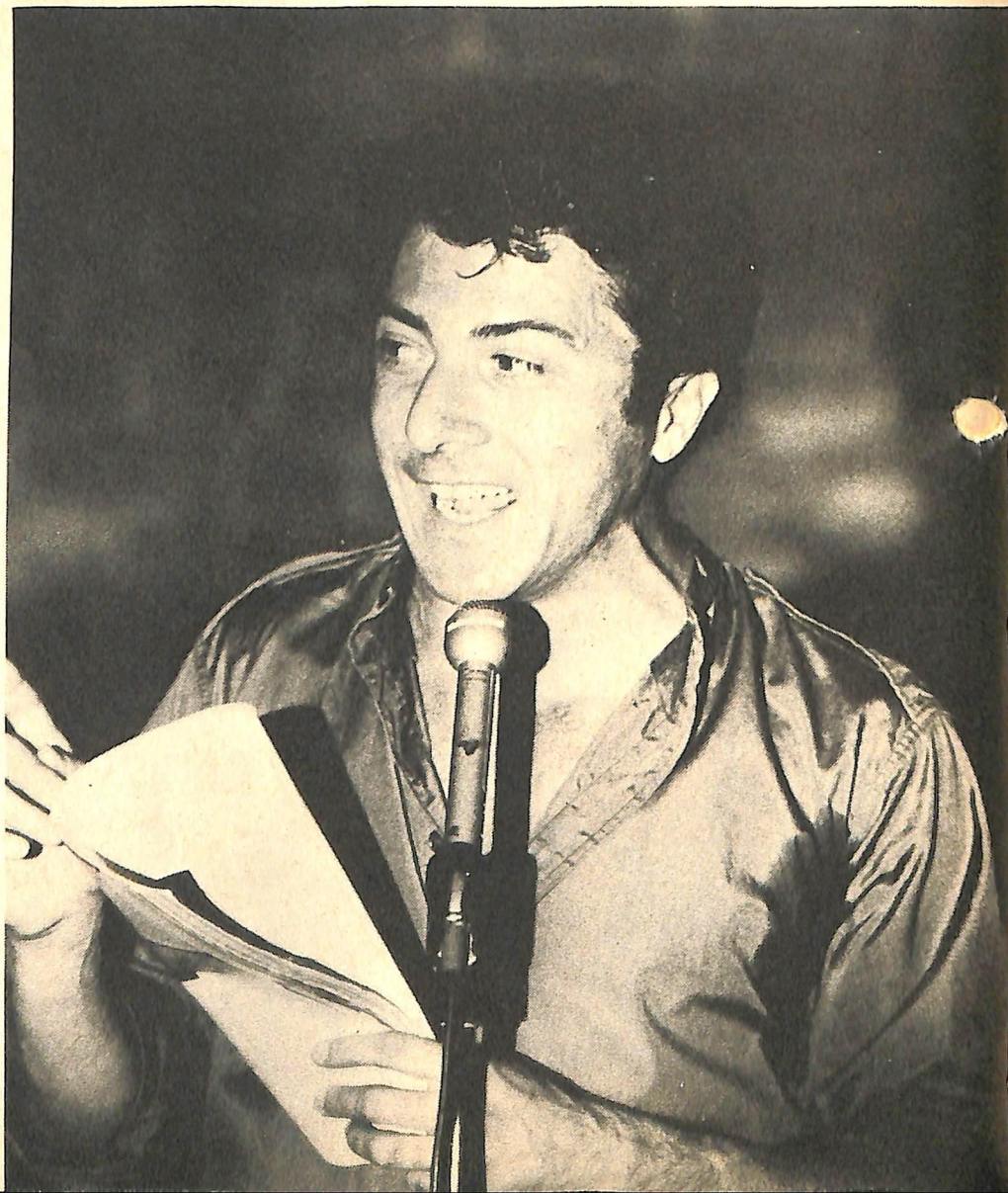
Aan mooie jongens geen gebrek op het ogenblik. Hollywood staat bol van hoogblonde, blauwogige schoonheden als Paul Newman, Steve McQueen en Robert Redford. Zij worden aan alle kanten nóg mooier gemaakt dan ze zijn: Redfords haar werd geblondeerd en Paul Newman is zeker al aan zijn derde serie jacketkronen toe. En wie moet het daar tegen opnemen en slaagt daarin met vlag en wimpel. Wie heeft meer talent dan die drie hartenbrekers bij elkaar? Wie is een kop kleiner dan zijn vrouw, wie brengt de mensen in de bioscoop écht aan het huilen, wie leeft zich zó in in elke rol, dat hij na afloop van de opnamen een bliksembezoek aan zijn psychiater moet afleggen om tot zichzelf te komen?

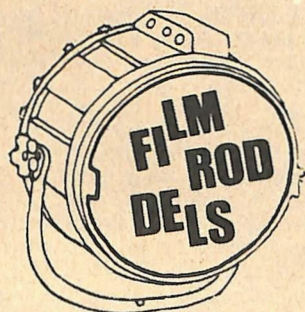
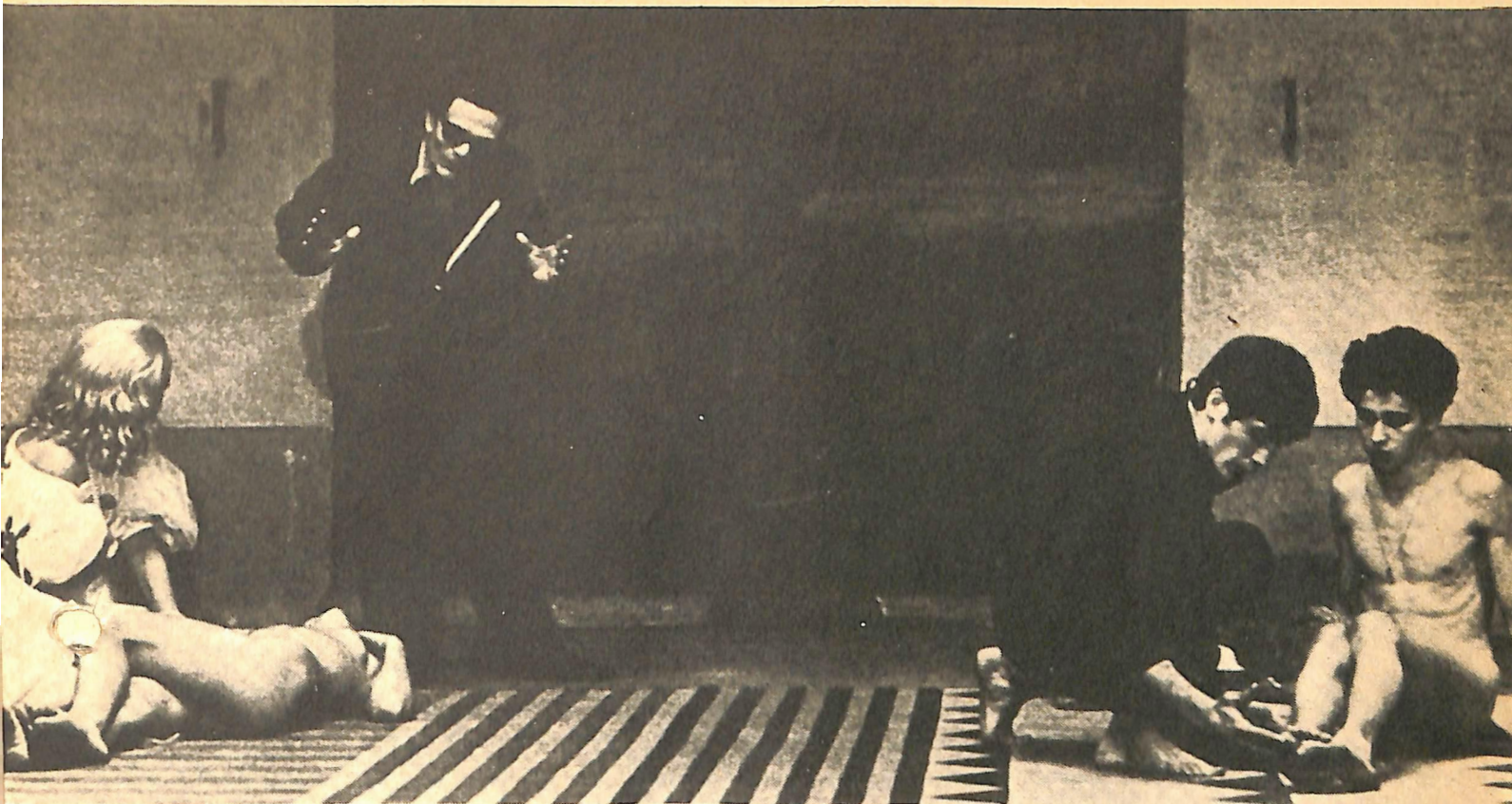
Een jongen die algemeen wordt afgeschilderd als de „antiheld van de jaren zeventig.” Dustin Hoffman, de man die slechts een paar jaar geleden met zijn rol als schooljongen in „The Graduate” onmiddellijk zijn naam vestigde en sindsdien niet meer weg te denken is uit de wereld van de hedendaagse film. De man die als minnaar van Anne Bancroft en haar dochter Katherine Ross (tussen twee haakjes: waar is die ontzettend goeie meid gebleven??) vele mannen zowel als vrouwen onmiddellijk voor zich won, die als Ratso Rizzo naast John Voigt in „Midnight Cowboy” de ene goede kritiek op de andere stapelde, en er niet van naast zijn schoenen ging lopen. De man, die in de gewelddadige „Straw Dogs” de gevoelens van machteloosheid tegenover geweld verwoordde van allen die ademloos naar zijn spel keken, en die ook voor die rol weer miljoenen handen op elkaar kreeg (figuurlijk natuurlijk, want in de bioscoop heeft het helaas geen enkele zin om te applaudisseren, al is men nog zo onder de indruk).

Dustin Hoffman is het verfrissende, pure glas water tussen alle dure dranken van Hollywood, de man die zichzelf is en ook niet meer hoeft te zijn, omdat dat al zoveel is. Hij speelt op zijn intuïtie, op zijn gevoel, dat hij in grote hoeveelheden voorradig heeft en dat hij gewoon inzet bij zijn werk. Hij leeft zich voor iedere rol geweldig in, hij is in staat om, als het moet, twintig uur per dag te werken, hij komt gewoon op tijd op de set, hij heeft geen kapsones, en is als de dood dat hij ziek wordt, zodat hij zijn rol aan iemand anders zal moeten overdragen. In „Papillon” met Steve McQueen, zag hij er afzichtelijk uit, nog erger dan in „Midnight Cowboy”. Zijn laatste wapenfeit is zijn rol in „Lenny”, de film die gemaakt is naar het leven van de beroemd-beruchte Amerikaanse komiek van joodse afkomst, Lenny Bruce. Dustin Hoffman heeft, voordat de opnamen begonnen, met familieleden van Bruce, die zo'n

tien jaar geleden, verguisd en vergeten, aan een overdosis heroïne overleed, gepraat, en met tientallen van diens vrienden. Hij ontdekte in die gesprekken, hetgeen weinigen wisten: Lenny Bruce had wel degelijk kanten waar mensen van gehouden hadden, want met de gesprekken maakte hij bij de betreffende verwanten veel emoties en tranen los. Zijn rol in de film is algemeen geprezen, al verwijten critici Hoffman, dat hij Bruce te vriendelijk heeft neergezet. Maar daar heeft Dustin bewust een bedoeling mee gehad. Hij heeft hem willen laten zien zoals hij had ontdekt dat Bruce was. En dat is typerend voor een man als Dustin Hoffman. Hij heeft het gemaakt, ondanks het feit dat hij het helemaal zelf heeft moeten doen. Hij kwam weliswaar uit een acteursfamilie, maar verder had hij niet zo gek veel mee. En toch is men weg van hem, toch trekt alleen zijn naam miljoenen bioscoop-bezoekers. Waarschijnlijk vloeit dat laatste voort uit het feit dat veel mensen zichzelf in

Hoffman herkennen. McQueen, Newman, Redford, ze zijn onbereikbaar, helden op een afstand, vorsten met grillen en gebruiksaanwijzingen, met noten op hun zang. En ze zijn alle drie niet meer dan matige acteurs. Hoffman is toegankelijk, een gewone jongen, geen figuur voor massages en zwembaden vol champagne. Weliswaar is de tendens, dat een filmster-anno-nu niet per se meer mooi hoeft te zijn, alom te herkennen in figuren als Charles Bronson, Gene Hackman, Liza Minelli, Barbra Streisand, maar Hoffman voegt daar een stuk kwetsbaarheid, onzekerheid en daardoor menselijkheid aan toe, wat maakt dat hij er altijd weer uitspringt, de mensen pakt en vasthoudt. Het is te hopen dat er meer jongens als hij, geïnspireerd door zijn voorbeeld, zullen opstaan en beseffen dat er in Hollywood weer plaats begint te komen voor menselijkheid, voor mensen die hun vak verstaan en er iets voor over hebben, inplaats van er alleen maar rijk en beroemd door te willen worden.

„DOKTER PULDER dat ben ik”. Een toch wel opzienbarende uitspraak van Bert Haanstra, volgens HP's Ron Kaal de aardigste filmer van Nederland. Haanstra heeft zich met „Dokter Pulder zaait papavers” gewaagd aan het vervaardigen van een dramatische speelfilm, die in zo'n dikke twintig Nederlandse bioscopen menig bezoeker kreten van bewondering laat slaken al was het alleen maar vanwege het spel van Dora van der Groen als Mies. De film heeft f 1.100.000 gekost, het Produktiefonds betaalt daarvan de helft. Haanstra: „Als-ie flopt dan kost het me ontzettend veel geld. Maar als ik er 50.000 gulden op verlies, dan is het voor mij toch de moeite waard geweest.”

LISZTOMANIA is Ken Russells zoveelste zeer spectaculair opgezette film met jonge acteurs. Paul Nicholas, Roger Daltrey, Ringo Starr, Veronica Quilligan, Sara Kestelman, John Justin bijvoorbeeld zijn anti-helden (heldinnen) die in Ken Russells versie van het leven van de klassieke componisten Liszt en Wagner een ware happening maken. Russell ziet namelijk deze laatste twee grootheden als dé pop-idolen van hun tijd. Eerder „bezondigde” Russell zich aan de verfilming van Debussy, Richard Strauss, Tsjajkovsky en Mahler.

SKOOP — krities filmblad — signaleert de Franse regisseur Francois Truffaut weer op de set. „L'argent de poche” heet Truffauts thema en gaat over een groep van twaalf kinderen die hun belevenissen „vanaf de eerste zuigfles tot aan de eerste zoen” voor de camera etaleert. Truffaut hanteerde al eerder dit opgroei-opvoed-thema, namelijk in L'enfant sauvage. In maart volgend jaar moet deze film in de bioscoop verschijnen.

TOCH WEL EVEN geschrokken van de moord op Pier Paolo Pasolini. De maker van zoveel tegenstrijdigs zelf gevelde door een willekeurige hand? Het leek er veel op, maar wie veel werk van Pasolini heeft gezien, zal zo'n explosie van geweld ook gemakkelijk kunnen ontdekken. Teorama, the Canterbury Tales of Honderdtwintig dagen in Sodom (een film die Pasolini's interpretatie weer gaf van de sociale evolutie in onze maatschappij) waren zeer uiteenlopende bedenksels van deze 52-jarige Italiaanse realist. Overigens „voorzag” Pasolini zijn gruwelijke dood. Want in de film „Accatone” zat een scène, waarin een van de hoofdrolspelers op identieke wijze aan zijn einde zou komen.

P.J.M.

Kanttekeningen bij

Paar

*Fijne tuin, fijn lijf van je,
grijze toekomst, godallemachtig
kus me kus me intussen en ze
lachten elkaar al voorbij.
O, het zou langzaam gaan, vredig
zou de middag zijn, voordat ze zo
ver waren, ze waren nog te jong,
te mooi, het kon nog niet
waar zijn. Geen troostende woorden,
geen bloemen, geen rotzooi dus.
Alleen een onsterfelijk poesje
met veel leeg geel in de ogen.*

Dit gedicht van Rutger Kopland uit zijn bundel „Alles op de fiets” maakte mij een aantal jaren geleden stil. Hoe vaker ik de regels las, hoe duidelijker het mij werd dat je daar niet over moest schrijven. Elk beschouwend woord met iets van analyse in zich, zou het aantasten van een gebeuren zijn. De ontmoeting, wat poëzie lezen soms is, was slechts gediend met het zwijgen-er-toe-doën. Ik maakte daarom alleen een paar vrienden op het gedicht attent, en liet het daar verder bij.
Enkele uren voordat ik aan dit stukje voor „Ego” begon, maakte ik een boswandeling. Een stille zondagmorgen. Behalve nu en dan een onbekende voorbijganger, was er zó weinig dat ik wel moest horen waaraan ik dacht. Maar van huis gegaan met de gedachte waarom schrijven mensen bepaalde boeken, en waarom moet daar zo hoog nodig door een ander over worden geschreven, kon ik op die vragen geen antwoord vinden. Wat nu moest, werd verdrongen door wat eens was: Eén van de eerste korte verhalen van Remco Campert. De titel ben ik vergeten, maar aan het slot is er het jongetje dat door zijn familie wordt gezocht en uiteindelijk gevonden. Als een cocon „ligt” het in de boom. Dood.

Eenmaal thuis, zeg ik tegen mijn vriendin dat ik lekker gewandeld heb. Een overbodige opmerking, blijkt. Zij had het al gezien bij binnenkomst. Ook een gebeuren dus. Evenmin iets om uitgebreid over te schrijven. Poëzie, en dat niet lyrisch bedoeld (alsjeblief niet), staat kennelijk vlak bij eenvoudig leven. En dichters zijn minder wereldvreemd dan je af en toe zou wensen.
Een aantal malen nu al, heb ik het voorgaande overgelezen, en vraag mij

af wat ik nu eigenlijk wil zeggen. Ik aarzel lang, maar noteer dan: „Dat kan ik niet zeggen”, en ben weer terug bij de onbeantwoorde vragen van een aantal uren geleden. Ervaar nu dat het alles te maken heeft met een gepast onvermogen. Dat te ontkennen heeft iets van een nare, kwalijke opdringerigheid naar auteur zowel als lezer. Binnen de kortste tijd ben je toch weer aan het interpreteren, verklaren en aan het „voorschrijven”. Helemaal daaraan ontkomen (mijzelf een beetje kennend) zal wel niet lukken, maar, hoeveel woorden ook „vuil” makend een volgende maal, deze keer lijkt een duidelijke terughoudendheid op z’n zachtst gezegd het meest hygiënisch. Temeer daar dit een reële afspiegeling is van de tijd die ik recentelijk doorbracht met „Wie wat vindt heeft slecht gezocht” van Rutger Kopland; „Stenen hebben pijn” van J. R. M. Maas; en „Van Lieverlede” van Mensje van Keulen. In alle drie gevallen voelde ik mij beklemd; leek ik vastgenageld te worden aan (bijvoorbeeld) mijzelf. Wat wil zeggen dat onvermogen, verwondering, ontsteltenis, irritatie en met-de-mond-vol-tanden en leghanden-staan elkaar driftig afwisselden.

In Rutger Koplands’ poëziebundel zijn er de momenten van even blij zijn (ook wel „geluk” genoemd): het langs elkaar heen schieten: het niet kapot te krijgen verlangen, en het terugkijken naar wat was, maar ook nog is. En dat dan in een taal die zo alle-daags, zo gewoon is, dat je je afvraagt waarom naar verhouding slechts zo weinig mensen poëzie schrijven. Misschien is een antwoord daarop wel: Omdat zij het leven. Voor hen dan één van de gedichten uit „Wie wat vindt heeft slecht gezocht”.

*Dat wij dat waren
In ons huis waren stoeiende
mannen en meiden gekomen.
We droomden alle dagen
dat wij dat waren.
Uit de provincie woei oude
boeren-wind aan. Zodoende
wandelden we veel en sloegen
en kietelden elkaar als gekken.
In onze rustige momenten
bespraken we raadsels: Vlees,
Handen, Haar e.d. Drank
maakte ons helder, goedlachs.*

*We zouden elkaar niet
verlaten, we zouden elkaar
niet weerzien, we werden
wakker bij anderen dan wij.*

„Stenen hebben pijn” van J. R. M. Maas is geen poëziebundel. Het boekje van Maas is een verzameling van korte essays, overwegingen, over o.a. Het als kind niet kunnen houden van je ouders; het je niet kunnen bezighouden met rampen in de Derde Wereld; de vervreemding; het ouder worden en de dood; het je schuldig voelen; het alleen zijn; de eenzaamheid, maar ook weer de momenten van even samen zijn.

Wanneer deze korte opsomming ietwat avondoverdenkerig aandoet is dat ten onrechte. Evenzeer de eerder wel erg duidelijk aangegeven scheiding met poëzie. Maas n.l. schrijft zo ingetogen zoekend en onderhuids, zo binnensmonds en op hetzelfde moment hardop vragend, dat een dergelijke scheiding iets typisch literairs krijgt. In vorm verschilt Maas van Kopland. Ja. Dat klopt. Maar ook hier: Het tasten naar een invulling van leven. Het onzekere op waarde schattend; de mogelijkheid en de onmogelijkheid; met daartussen de gelukkige notie van leven. Waarbij notie meer is dan notitie.

Zou het toevallig zijn dat zowel Maas als Kopland psychiater is? Jammer overigens dat dat „psychiater” bij Maas zo nadrukkelijk door de uitgever vermeld wordt.
Waartoe ook leidend, het boek van Maas begint met een citaat uit „Freedom and culture” van Dorothy Lee:

„De blanken hebben zich nooit iets gelegen laten liggen aan het land of de herten of de beren. Als wij Indianen vlees doden eten we het allemaal op. Als wij wortels opgraven, maken wij kleine gaten. . . Wij schudden eikels en denne-appels naar beneden. Wij hakken de bomen niet om. Wij gebruiken alleen maar dood hout. Maar de blanken ploegen de grond om, trekken de bomen uit de grond, maken alles dood. De boom zegt: „Niet doen. Ik heb pijn. Doe me geen pijn.” Maar ze hakken hem om en maken hem klein. De geest van het land haat hen. . . De Indianen doen nooit iets pijn, maar de blanken vernielen alles. Ze blazen rotsen op en

verstrooien die op de grond. De rots zegt: „Niet doen. Je doet me pijn.” Maar de blanken schenken daar geen aandacht aan. Als de Indianen stenen gebruiken, nemen ze kleine ronde om mee te koken. . . Hoe kan de geest van de aarde van de blanke houden? Overal waar de blanke hem heeft aangeraakt heeft hij pijn.”

Bij Van Dale staat voor „Lieverlede, Van”: langzamerhand, beetje voor beetje, allengs. Direct daarboven voor „Lieverkoekjes”: lieverkoekjes worden hier niet gebakken, gezegd als afwijzend antwoord aan kinderen, die telkens ik wou liever, ik had liever enz. in de mond hebben.

In Mensje van Keulens' „Van Lieverlede” leest men over Hanna Beyer en haar moeder. Broertje overleden, man overleden, andere dochter Coby, maakte geen carrière als danseres maar trouwde.

Hanna en moeder leven samen een leven dat met naargeestig nauwelijks is aangeduid. Erotische verlangens of wensens om in de wereld te staan, in elk opzicht ook, houden Hanna min of meer op de been. De dood van een buurman of een schandaal in de buurt, geven moeder Beyer weer wat adem.

Het praten met elkaar van moeder en dochter loopt van troostend gesús tot afmakend gekat (wat wonderlijk (?) genoeg soms zeer geestig is). Moeder gaat uiteindelijk niet dood; en Hanna niet de wereld in.

Het slot van „Van lieverlede”, Coby en haar man Dannie komen op bezoek, of liever dat willen zij: (. . .) „Hanna,” riep Coby van boven. „Waarom doe je niet open?” „Moeder heeft geen zin. Ze heeft helemaal nergens zin in. Het gaat heel goed met ons. Ze wenst je zalig Pasen.” En tegen haar moeder: „Ze gaat niet weg. Hoor je? Ze laat Dannie de deur inslaan. Het zal dit keer nog makkelijker gaan. Ze laat ons niet eens rustig buiten zitten. Nou is ie open, ze komt de gang in.”

„Ga weg,” riep ze. Ze boog zich voorover. „Jij zal niks zeggen en ik zal niks verraden,” fluisterde ze en zette haar moeder de zonnebril op.” (Deze zonnebril was een wereldse aanschaf van Hanna, D.Z.).

Sluit Hanna uiteindelijk toch een verbond met haar moeder? Kiest zij voor een verder benepen leven aan de zijde van haar moeder? Heeft Hanna 't opgegeven? Is zij toch een zeurend kind?

Vragen waarop alleen de lezer kan antwoorden. Mogelijk of niet. In stilte of in. . . ?!

dick zaal

„Wie wat vindt heeft slecht gezocht” is een uitgave van Van Oorschot/Amsterdam.

„Stenen hebben pijn” verscheen bij Contact/Amsterdam.

„Van lieverlede” verscheen bij De Arbeiderspers/Amsterdam.

Naar aanleiding van de twee artikelen van collega S. v. d. Belt over het thema „De lange moeizame weg”, plaatsen wij bijgaande de reactie, die wij mochten ontvangen van de heer D. de Jong uit Den Haag.

Red.

Allereerst wilde ik u vragen de heer S. v. d. Belt te bedanken voor het feit, dat hij de moeite heeft genomen mijn brief te beantwoorden. Gaarne wilde ik reageren op het artikel: de lange moeizame weg, deel 2. Om te beginnen heb ik er bezwaar tegen, dat men historische figuren in een hedendaagse context plaatst, Lodewijk XIV bijvoorbeeld gold in zijn tijd als zeer progressief, in die zin dat hij het volk beschermde tegen de grillen van de adel, wier macht hij sterk beknotte. Dit systeem (het absolutisme) betekende dan ook Frankrijks redding uit de feodale chaos. Dat er gedurende zijn bewind 4 van de 18 miljoen Fransen het leven lieten, neemt niet weg, dat zijn bewind de basis legde voor de supermacht, die Frankrijk drie eeuwen blijven zou.

Hetzelfde geldt in zekere zin ook voor Stalin; alleen iemand met zijn instelling en mentaliteit was in staat Hitler het hoofd te bieden, iets waartoe een meer menselijk systeem nooit in staat zou zijn geweest. De heer v. d. Belt spreekt in dit verband over: „Een gruwelijke kwaadaardige vorm van „samenleven”. En tegelijk een uiterst hardnekkige. Bijna niet kapot te krijgen”. Dat is zonder meer duidelijk, maar als nu een bepaalde structuur steeds weer terugkeert, is het dan niet logischer te spreken van een bepaalde wetmatigheid? Is hier dan geen sprake van een natuurlijke orde? (waarmee ik niet bedoel, dat bepaalde individuen altijd in dezelfde verhouding tot elkaar blijven staan, wat ik wel bedoel is dat dé structuur, d.w.z. een ordening van hoog naar laag altijd zal blijven bestaan.) De natuurlijke orde is niet alleen een uitvinding van lieden, die alles bij het oude willen laten, maar is ook een keiharde noodzaak, wil niet iedere populatie van individuen ten onder gaan. Dit is ook duidelijk te zien aan de zogenaamde pikorde bij de kippen, die ervoor zorgt, dat iedere kip zijn plaats weet, waardoor, hoe vreemd het ook moge klinken, voor elke kip een optimale vrijheid en rust gegarandeerd wordt, omdat ze op deze wijze niet constant om hun plekje in het hok hoeven te vechten. Hetzelfde geldt voor inktvissen; hoe hoger de inktvis op de „maatschappelijke ladder” staat, hoe

donkerder zijn kleur is; hoe lichter zijn kleur, des te lager is zijn sociale status. Bij vrijwel elke populatie van individuen treedt dit verschijnsel op en in een zeer extreme vorm bij het menselijk individu.

Wat de ongelijkheid in de samenleving betreft: Aangezien alle individuen verschillend zijn (wat wetenschappelijk bewezen is door de nieuwe biologie) hebben zij ook niet dezelfde kansen om te overleven of een goede plaats in de maatschappij te krijgen, kortom gelijkheid is tegennatuurlijk omdat zij biologisch gezien onverantwoord is, daar juist de ongelijkheid van individuen een voorwaarde is voor de vooruitgang! Op deze manier krijgt de selectie een kans, wat zeer nuttig is, daar anders eencellige wezens zich nooit tot het cellencomplex mens hadden kunnen ontwikkelen. Diegenen, die de ongelijkheid willen opheffen blokkeren dus eigenlijk de menselijke vooruitgang, wat bijvoorbeeld het socialisme beoogt. (Hiermee bedoel ik niet de zedelijke of morele vooruitgang, waarbij ieder zich iets anders voorstelt, waardoor een dergelijke vooruitgang betrekkelijk is en dus relatief, maar een vooruitgang waardoor de mens beter aangepast wordt aan het wisselende milieu).

Akelig vind ik ook het feit, dat de heer v. d. Belt het leger zo zwart maakt. Is het niet immers zo, dat iedere cultuur beschermd moet worden? Dat daar een leger zeer geschikt voor is hoeft eigenlijk geen betoog, uit het stukje echter krijg ik de indruk, dat dit niet gewenst is. Dit is vreemd, daar de schrijver wel degelijk onderkent, dat het militarisme in de communistische landen zeer sterk is en aangezien het Oostblok voor het Westen een steeds acuter wordende dreiging vormt, is gevit op het leger, ook al zou dat in bepaalde situaties gerechtvaardigd zijn, levensgevaarlijk en staat gezien de hoeveelheid materieel en het moreel van de dienstplichtigen gelijk aan zelfmoord. Trouwens, ook voor de heer v. d. Belt zelf zal onder een eventuele Russische bezetting of Finlandisering geen plaats meer zijn, want, dat totalitaire systemen en Humanisme zich niet laten verenigen hoeft geen betoog.

D. de Jong
's-Gravenhage, 11 oktober 1975

ANAMORFOSE

Je weet nooit waar zo iets vandaan komt, maar opeens is het er. Pagina-grote artikelen in kranten: een heel boekwerk verschijnt erover, een tv-programma, een grote tentoonstelling in het Rijksmuseum, Avenue koketteert er bladzijdenlang mee: dus is het mode.

Nu, een maand verder, is die mode alweer vervluchtigd, uiteengewaaaid. Wie weet wat *anamorfose* is?

Zonder misschien die benaming te kennen, iedereen die kijkt wel es met denken verbindt. Waarnemen. Die fiets, op het asfalt getekend in dikke lijnen, aangevend dat je daar op die strook hebt te rijden. Als je preciezer erboven naar beneden kijkt is het een rare fiets, smal en langgerekt, nauwelijks een fiets eigenlijk. Maar geen fietser kijkt er zo naar, recht naar onderen, hij ziet die fiets uit de verte op het wegdek getekend en dan is het een gewone fiets.

Net zo min als de geregelde bioscoopganger het ooit opvalt hoe idioot vertekend de figuren op een cinemascope-doek geprojecteerd worden aan de zijkanten. Zo kijk je niet, vlak onder het midden staand, schuin omhoog.

Hoe kijken we dan?

Dat vond ik het aardige van die kortstondige anamorfose-rage. De bewustzijnsverruiming. Hoe je tegen de dingen normaal aankijkt en wat je kunt zien als je andere standpunten inneemt.

Het besef ook dat het niet alleen met *kijken* gebeurt, maar eigenlijk met alle ervaringen, zelfs, als je goed doordent met de nietzintuiglijke ervaringen. Elk beeld wordt gevormd vanuit een bepaald perspectief, een gezichtshoek, direct voortvloeiend uit het ingenomen standpunt.

Daar steekt niks slechts in, maar het maakt de ervaring ruimer en daarmee vollediger als je je dat bewust bent. Dit soort hardop denken roept vragen op omtrent de werkelijkheid en de ervaring daarvan. Zien we wat we zien? Geen twijfel aan, maar is daarmee gezegd *hoe* we zien? En wat voor risico's brengt dit mee, als we met anderen praten, discussiëren, debatteren over het waargenomen; eventueel over de ervaring die het loutere kijken zelfs te buiten gaat. Dan praten we nog niet eens over de verschillende sterkte van de bril die ieder op z'n neus heeft.

Vragen die de achterkant van Ego te

buiten gaan, maar denken kan je meestal niet laten; het is geen kwestie van aan- of afzetten. Het stond er voor ik het wist en doorstrepen is er vandaag niet bij.

Ik zal trachten konkreter te zeggen wat ik bedoel. In Van Dale staat: een anamorfose is een vertekening, die met een gebogen spiegel het juiste beeld oplevert. In het Rijksmuseum waren er voorbeelden van, zoals een onbegrijpelijk schilderij, dat, als je het beziet in een in het midden geplaatste opgepoetste cilinder, opeens een mooi rustiek plaatje wordt, zoals er daar honderden van hangen.

Het Cinemascope-voorbeeld: een anamorfose is ook een als smakeloos kauwgom uitgerekt vrouwspersoon, die je gewoon vanaf je klap-fauteuil ervaart als goed geproportioneerde, hapklare brok.

Mijn ego-voorbeeld: een anamorfose is ook het beeld dat ik als onrustig dienstplichtige ervoer van het militaire systeem en de mensen die erin rondraaien. Een geweldige verte-

kening van menselijk functioneren waarop ik ontsteld als wielrijder recht naar beneden keek.

Een afschuwelijke manier van met elkaar omgaan met een even afschuwelijk oogmerk. Letterlijk karikaturen van mensen, en dan nog van hun onnozelse kant. Grauwe kazerne, opgevuld met grijze leegte. Mis-moedig makende geüniformeerde eredienssten die naar Samson en Van Nelle roken, zonder ruimte, tijd en sfeer om van mensen te genieten. Alles buiten de proporties waar ik van houd. Een vertekening waartegen je in opstand komt, omdat je jezelf er niet in herkent. Nergens. Om van de inhoud van deze misvormingen te zwijgen.

Wat is de gebogen spiegel of de weerkaatsende cilinder waardoor ik deze vertekening nu zie? Vanzelfsprekend de tien jaren die mij van deze ervaring scheiden. Jaren van afstand, kritische bezinning en andere ervaringen, die vormend werkten. Jaren waarin de onmacht ook in zelfgekozen situaties voelbaar was en het tekortschieten niet louter op anderen of op opgelegde dwang kan worden afgeschoven. Maar ook toch en vooral: jaren waarin juist in die beperktheid zin is ontwikkeld.

In mijn spiegel van tijd is het beeld van tien jaar geleden tot — denk ik — meer gewone proporties teruggekeerd. Een plaatje als vele andere. Van onmachtige mensen, die te weinig geloof in de mogelijkheden van henzelf en anderen hebben.

Nog steeds houd ik niet van dat beeld. Maar ik geloof wel dat mijn afwijzing nu op minder vertekende waarneming berust. Hoewel: het perspectief waarin ik dit beeld weer zie zal bepaald blijven door het standpunt dat ik inneem. Is er aan anamorfose ooit te ontkomen?

Casper Vogel

Vormingscentrum „Het Coornherthuis”

Humanistisch Vormingscentrum voor militairen,
Hoofdstraat 84, Driebergen, tel. 03438-2471.

Militairen! Het Humanistisch vormingscentrum nodigt u uit deel te nemen aan een bijeenkomst in het Coornherthuis.

Programma: wordt in overleg met de deelnemers samengesteld: gesprekken over actuele zaken, levensvragen; kunst; film; werken met allerlei materiaal, enz., enz.

Duur: De bijeenkomsten duren van maandagmorgen 11 uur tot woensdagmiddag 2 uur of van woensdagmiddag 5 uur tot vrijdagmiddag 2 uur.

Uitzonderingsverlof: Voor deze bijeenkomsten wordt uitzonderingsverlof verleend (ingevolge legerorder no. 60080, luchtmachtorder no. 60574).

Kosten: Deelname kost slechts f 3,—!

Bel of schrijf even naar het vormingscentrum en vraag uw commandant uitzonderingsverlof!

Keuze data:

Januari:

5-7, 7-9, 12-14, 19-21, 21-23, 26-28, 28-30.

Februari:

2-4, 4-6, 9-11, 11-13, 16-18, 18-20, 25-27.

Maart:

1-3, 3-5, 8-10, 10-12, 15-17, 17-19, 22-24, 24-26, 29-31.

HARDOP DENKEN

Adres redactie en
administratie:
Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis,
Hoofdstr. 84, Driebergen
Telefoon 03438-2878
Redacteur A. Zoetebier
Hoofdraadsman

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCHE GEESTELIJKE VERZORGING VOOR MILITAIREN. NR. 1 - JANUARI 1976 - 15e JAARGANG

Abonnementsprijs f6,- per jaar, te storten op postgirorekening 480414 t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische Geestelijke Verzorging te Driebergen. Militairen ontvangen het blad op aanvraag zonder betaling.

- Overwegingen inzake gijzeling
- Verheugende come-back Charles Mingus
- Spanje na Franco weinig veranderd
- Image
- Humanisme en onderwijs
- Experimenten met glas
- Boeken en brochures
- Op de fiets

Vaste medewerkers:

Frits Barënd
Wim Jesse
Bert van de Kamp
Peter J. Morée
Rien Robijns
Casper Vogel
Bert Vuijsje
Dick Zaal